

Çin-NATO İlişkileri: Tarih ve Gerçeklik*

YI SHAOXUAN **

Yüksek Lisans Öğrencisi
Şanghay Üniversitesi

YANG CHEN ***

Doç. Dr.
Şanghay Üniversitesi

**Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans öğrencisi ve Türk Araştırmaları Merkezi'nde araştırma görevlisidir. Çin – Türkiye İlişkileri ve Türkiye Siyasi Seçimleri araştırma alanları arasındadır.

***Şanghay Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve aynı zamanda Şanghay Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi Direktörüdür. Türkiye üzerine yayınlanmış iki kitabı ve World Religious Culture, West Asia and Africa, Arab World Research, China Social Science Today gibi çeşitli dergi ve gazetelerde birçok makalesi yayınlamıştır. İlgilendiği konular, Türkiye'de siyasal İslam hareketi, Türkiye'deki siyasi parti düzeni, Türk Dış Politikası ve Çin-Türkiye ilişkileri olarak sıralanabilir.

E-posta: ycwf2008@163.com

<http://orcid.org/0000-0002-4840-6427>

Geliş Tarihi: 11.04.2023

Kabul Tarihi: 30.04.2023

Atf: Yi, S. X. & Yang, C. (2023). Çin-NATO ilişkileri: tarih ve gerçeklik. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(3), 26-37.

ÖZ

Son 70 yılda Çin ile NATO arasındaki ilişki şu aşamalardan geçti: İzolasyon ve düşmanlık (1949-1972), stratejik işbirliği (1972-1989), siyasi karşıtlık (1989'dan 21. yüzyılın başına kadar) ve angajman ve diyalog (2002-2020). Soğuk Savaş'tan sonra NATO küreselleşme aracılığıyla gelişmeye devam etti. Politikaları ve eylemleri kademeli olarak Avrupa-Atlantik bölgesinden Ortadoğu, Orta Asya ve Asya Pasifik'e yayıldı ve Asya'nın içişlerine müdahale etmeye başladı. ABD'nin Ortadoğu'da stratejik olarak daralması ve Afganistan'dan çekilmesiyle "NATO'nun Asya versiyonu", ABD'nin Çin'in yükselişini durdurmak için yarattığı bir araç haline geldi. Bununla birlikte, AB ülkeleri, Hindistan, ASEAN, Japonya ve diğerleri ABD ile işbirliğine gelecekte devam etmeyebilirler. Çin kendini geliştirmeye devam edecek ama aynı zamanda NATO ile temkinli temas, diyalog ve işbirliğini de sürdürecektir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Çin, küresel güç rekabeti, NATO, NATO'nun Asya versiyonu

Giriş

SOĞUK SAVAŞ'TAN SONRA EN BÜYÜK RAKİBİ olan Sovyetler Birliği'nin (SB) dağılması nedeniyle NATO bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya kaldı. Bunun sonucunda NATO, meşruiyetine yeni temeller inşa etmek üzere bir dönüşüme girdi. Bu süreçte NATO, üyelerini genişletmeye ve geleneksel olmayan güvenlik sorunlarına önem vermeye başlayarak yeni uluslararası ortamda güvenlik birliğinden, siyasi birliğe dönüşmeye çalıştı. Bu, askeri işbirliğine ek olarak, kendisine yeni meşruiyet kaynakları aramak amacıyla Atlantik'in iki yakası arasında siyasi alışverişler ve istişareler için bir platform sağlamaktadır.

2014 yılında NATO ile Rusya arasındaki ilişkiler gerginleşti ve bu bağlamda Çin'in

yükselişi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve müttefikleri ile olan gerilimi de yükseltti. NATO-Rusya ilişkilerinin kopması ve Çin-ABD sürtüşmelerinin yoğunlaşması "yeni bir Soğuk Savaş" tartışmalarını alevlendirdi. Bu bağlamda ABD, NATO'nun Çin'in yükselişine direnmek için güçlü bir araç olabileceğini, özellikle de Çin'i çevrelemek amacıyla "NATO'nun Asya versiyonu" yaratabileceğini ummaktadır. Bu yüzden, Çin ile NATO arasındaki ilişki araştırmaya değer bir soru haline gelmiştir.

Bu bağlamda, bu makale şu bölümleri içermektedir: İlk olarak, Çin-NATO ilişkilerinin gelişiminin dört aşaması; ikincisi, NATO'nun Asya işlerine müdahalesi; üçüncüsü, "NATO'nun Asya versiyonunun" yaratılması; ve dördüncüsü, "NATO'nun Asya versiyonunun" imkansızlığı.

Çin ve NATO İlişkilerinin Tarihsel Evrimi

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi arasında yer alan Çin, NATO ile en mesafeli ilişkiye sahip olan ülkedir. 1949'daki kuruluşlarından bu yana birbirlerine düşmanca yaklaşıyorlar. Dahası, coğrafi olarak birbirlerinden uzak oldukları için Çin ve NATO uzun süredir doğrudan etkileşim ve temastan yoksundur. Ancak iki önemli uluslararası aktör olarak Çin ve NATO, birbirlerini açık veya dolaylı olarak etkilemiştir. Son 70 yılda iki taraf arasındaki ilişki düşmanlık, işbirliği, şiddetli çatışmalar ve iletişim içinde olmuştur (Ze & Wei, 2020). Yine de bu ilişkiler şu anda daha ciddi bir çatışmayla karşı karşıya. İki taraf arasındaki ilişkinin tarihi genel olarak dört ayrı aşamada değerlendirilebilir.

İlk aşama: Tecrit ve düşmanlık (1949-1972)

NATO, "Almanları bastırmak", "Rusları uzak tutmak" ve "Amerikalıları içeride tutmak" amacıyla Nisan 1949'da kurulmuştur (Wei, 2013). Ancak ABD'nin NATO'yu kurmadaki birincil amacı, Batı Avrupa ülkelerini birleştirmek ve Avrupa'da Sovyetler Birliği tarafından temsil edilen komünist hareketin büyümesini engellemektir. Benzer şekilde NATO, özellikle 1950'de Kore Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana, yeni kurulan Çin'i Doğu Asya'da Sovyetler Birliği'nin vekili olarak görüyordu. Daha sonra ABD, Çin'i "düşman ülke" ilan etmiştir ve ABD gemilerinin Çin limanlarına yanaşmasını ve Çin'e ihracat yapmasını yasaklamış, Çin'in ABD'ye ihracatını da kısıtlamıştır.

Aynı dönemde, NATO kontrolündeki Komünist Ülkelere İhracat Koordinasyon Komitesi 1952'de Çin'e Sovyetler Birliği'ne uygulanan iki kat daha güçlü bir ambargo uygulayan "Çin Komitesi"ni kurdu ve bu ambargo ancak 1957'de kaldırıldı. Çin

Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra "tek taraflı" bir dış politika izledi ve Sovyetler Birliği ile ittifak halinde oldu. Dolayısıyla NATO'ya bakışı tamamen olumsuzdu, onu "saldırgan bir Kuzey Atlantik bloğu" olarak görüyor ve eylemlerini kınıyordu.

İkinci aşama: Stratejik işbirliği (1972-1989)

Uluslararası koşullar 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında önemli ölçüde değişti. Birincisi, ABD ve Sovyetler Birliği dehşet verici bir askeri güç dengesine ulaştı. İkincisi, Çin ve Sovyetler Birliği ideolojik farklılıklar nedeniyle yollarını ayırdı ve hatta iki taraf arasında savaş çıkma ihtimali bile bulunuyordu. Üçüncüsü, ABD Vietnam Savaşı'nın batağına saplanmış ve stratejik bir çekilme uygulamaya mecbur kalmıştı. Bu çerçevede, Başkan Richard Nixon'un 1972'de Çin'e yaptığı ziyaret, Çin-Amerikan temaslarına kapı araladı ve Çin-Amerikan-Rusya ilişkilerinde büyük bir değişikliğe yol açtı. Bu sırada Çin, Sovyetler Birliği'nin en büyük güvenlik tehdidi olarak ABD'nin yerini aldığını bile düşündü ve diplomatik stratejisi "İki yumrukla savaşmak"tan (yani ABD ve Sovyetler Birliği ile aynı anda savaşmak) "Tek Savaş Hattı, Tek Geniş Alan"a dönüştü. Tek Savaş Hattı ABD, Japonya, Çin, Pakistan, İran, Türkiye ve Avrupa'yı ifade ediyordu. Tek Geniş Alan ise ABD, Japonya ve Sovyetler Birliği'nin yayılmacı hamlelerine karşı birleşebilecek tüm ülkeleri ifade etmekteydi. 1974'te Başkan Mao Zedung, Üç Dünya Teorisi'ni ortaya atarak Avrupa'nın ve Kanada gibi NATO üyesi ülkelerin Çin'in birleşebileceği İkinci Dünya'ya ait olduğunu ifade etti. Sovyetler Birliği'ne karşı ortak çıkarlar, Çin ve NATO'yu bu dönemde fiili bir stratejik işbirliği oluşturmaya yöneltti. Bu sırada, iki taraf arasında resmi bir yazışma olmamasına rağmen, NATO üyeleri Çin'in

ana yabancı silah tedarikçileri haline geldi.

Üçüncü aşama: Siyasi karşıtlık (1989-2002)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Çin ile NATO arasındaki ortak işbirliği zemini ortadan kalkarken, ideolojik alanda büyük bir uçurum ön plana çıktı. Çin-Amerikan ve Çin-Avrupa ilişkileri keskin bir şekilde soğudu. ABD, Çin'e silah ihracatını ve askeri teknoloji transferini yasaklamaya başladı. Özellikle, 8 Mayıs 1999'da NATO'nun Yugoslavya'daki Çin büyükelçiliğini bombalaması ve üç Çinli gazetecinin ölümü, Çin ile NATO arasındaki ilk cephe çatışmasıydı. Bu olay Çin halkı arasında güçlü protestolara neden oldu ve Çin'in NATO ile ilişkilerinin gerilemesine neden oldu (Xiong, 2000). Ayrıca o zamana kadar sürdürülen alt düzey resmi temaslar da koptu. Rusya da, Sovyet dönemindeki Batı düşmanlığını değiştirdi ve NATO'ya üyelik arayışına girdi. Sonunda, NATO doğruya doğru genişledikçe Rusya ile Batı arasında bir "soğuk barış" ortaya çıktı. Bunun sonucunda Rusya, kademeli olarak tamamen Batı yanlısı olmaktan Doğu-Batı "çift başlı kartal" politikasına geçti. Bu çerçevede, Rusya ve Çin arasında çıkarlarını korumak için stratejik olarak birlikte çalışma konusunda bir fikir birliği oluştu.

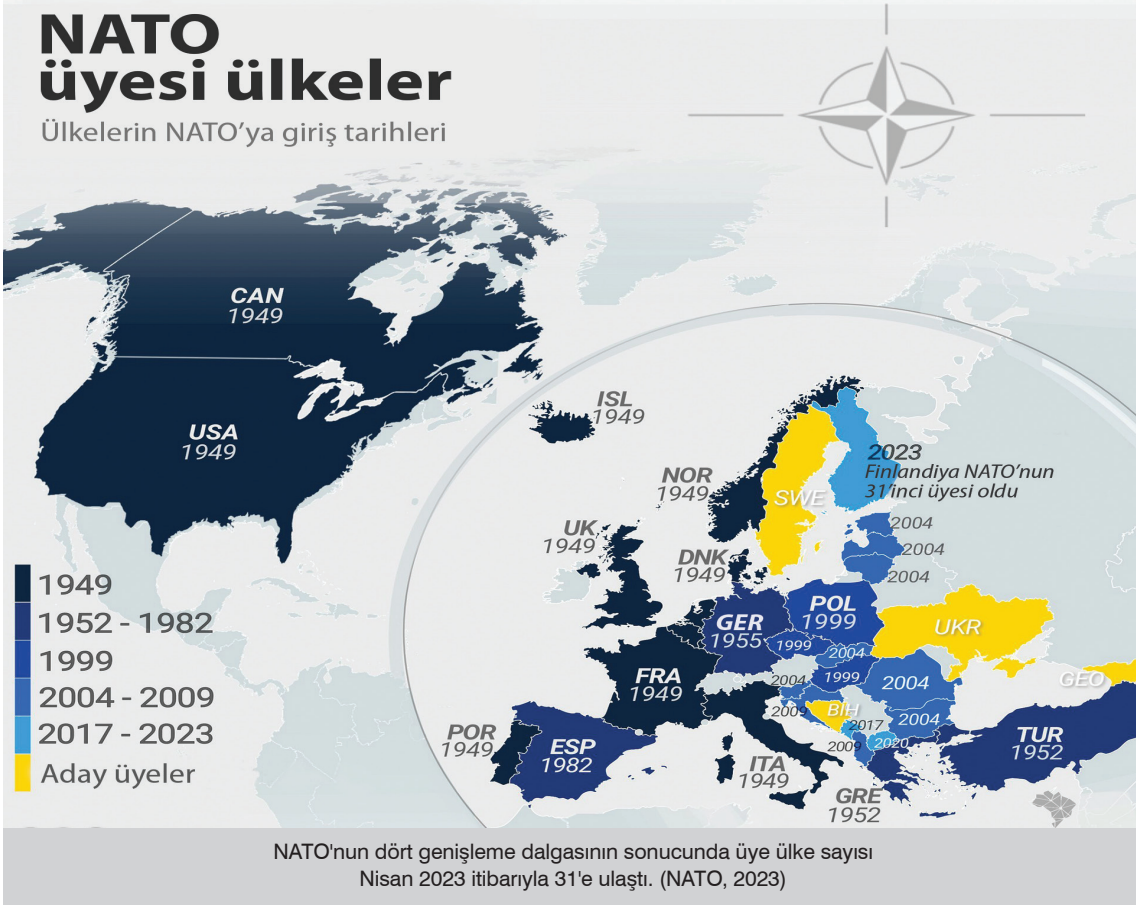
Dördüncü aşama: Angajman ve diyalog (2002-2020)

11 Eylül 2001'den sonra ABD, güvenlik tehditleri algılamasını değiştirmiş, terörizm ve kitle imha silahlarının (KİS) yayılması ABD için bir numaralı güvenlik tehdidi haline gelmiştir. ABD'nin kilit bir aracı olan NATO'nun stratejisi de önemli değişikliklere uğramıştır. Özellikle Kasım

2002'de "Reform Zirvesi" olarak bilinen Prag Zirvesi'nde, bu değişikliklere yönelik üç ana yön belirlendi. İlki, savunma amaçlı bir askeri örgütten terör örgütlerini hedef alan bir askeri ittifaka dönüşen yeni bir misyon tanımlamaktı. İkincisi, Litvanya, Bulgaristan ve diğer yedi Orta ve Doğu Avrupa ülkesi dahil olmak üzere yeni üyeleri 2004 yılında NATO'ya kabul ederek NATO'nun doğruya doğru genişlemesini sürdürmektir. Üçüncüsü, yeni kabiliyetler keşfetmek ve NATO'nun konuşlandırma kapasitesini ve esnek tepki kabiliyetini geliştirmektir. O zamandan beri NATO'nun Avrupalılaştıran, küreselleşen ve gevşeyen özellikleri giderek daha belirgin hale geldi.

ABD'nin terörle mücadele hedeflerine dayanarak Rusya, ABD'ye iyi niyetini ifade etmiş ve NATO ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya ve NATO 28 Mayıs 2002'de Roma Deklarasyonu'nu imzalamıştır. İki ülke, Moskova'daki NATO ofisleri ve NATO karargâhında çalışan Rus yetkililer aracılığıyla NATO-Rusya Konseyi'ni kurmuştur. 11 Eylül'den sonra ABD, Çin'i stratejik bir rakip olarak konumlandırma anlayışını değiştirmiş ve bunun yerine Çin'i terörle mücadelede kilit bir ortak olarak görmüştür (Xue, 2021). ABD liderliğindeki NATO, Çin ile güvenlik alanında diyaloga girme isteğini defalarca dile getirmiştir.

ABD ile diplomatik yollarla ilişki yürütmek birinci öncelik olduğu için Çin ve NATO etkileşime geçti ve iletişim kurmaya başladı. Bu, Çin ve ABD arasındaki güvenin artmasına yardımcı olduğu gibi, Çin'in batısındaki güvenlik ve istikrarı için avantajlıdır ve çok taraflı diplomasi yoluyla daha büyük bir rol oynaması için Çin'e fayda sağlamaktadır. 2020 itibarıyla, iki taraf dokuzuncu Çin-NATO siyasi istişare toplantısını gerçekleştirmiştir. Tabii ki, Çin'in NATO ile ilişkisi henüz emekleme aşamasındadır.

NATO'nun Dönüşümü ve NATO'nun Asya İşlerine Müdahalesi

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra NATO, Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kaldı. NATO'yu ABD hegemonyasının bir aracı olarak sürdürmek için, geleneksel tehditlerin (Sovyetler Birliği veya Rusya) azalmasıyla ortaya çıkan meşruiyet krizini ortadan kaldırmak adına ona yeni savunma işlevleri ve coğrafi savunma alanları eklemek gerekiyordu. 11 Eylül'ün ardından, terörizm ve uyuşturucuya bağlı suçlar gibi geleneksel olmayan güvenlik sorunları sıkça ortaya çıktı. Bu tür olaylar yalnızca Avrupa ve ABD'yle sınırlı kalmamakta,

dolayısıyla NATO operasyonlarının geleneksel NATO savunma alanlarının ötesine geçmesi ve "küreselleşme" konseptinin hayata geçirilmesi için bir fırsat sunmuştur. Bu iki şekilde tezahür etmiştir. İlk olarak, NATO üyeliği veya NATO ortaklığı yavaş yavaş Avrupa'nın ötesine geçerek Avrupalı olmayan komşu ülkelere yayılmıştır. İkinci olarak, NATO'nun sınır ötesi operasyonları Avrupa'nın "anayurt savunmasından", "küresel krizlerle başa çıkmaya" dönüşmüştür.

NATO transatlantik bir ittifaktır. Dolayısıyla Asya politikası, Asya'nın siyasi ve güvenlikle ilgili mimarisini yaratmayı veya yeniden şekillendirmeyi amaçlamamaktadır. Bunun yerine Asya'da ortaya çıkan çeşitli sorunlara cevap vermeyi ve belirli kurallar

ve mekanizmalar oluşturmayı amaçlamaktadır. Bunlar esas olarak Avrupa-Atlantik siyasi ve güvenlik çerçevesini tamamlayıcı niteliktedir. Bu nedenle, NATO'nun güvenlik stratejisine ve Asya'nın farklı bölgelerinin NATO'nun güvenlik çıkarları açısından önem düzeyine bağlı olarak, NATO'nun Asya politikası temelde üç bölgeye odaklanır: Ortadoğu, Orta Asya ve Asya-Pasifik.

NATO'nun Orta Asya politikası gerçek bir tehdide yönelmekten ziyade, jeopolitik bir stratejinin uzantısıdır.

NATO'nun Asya'daki müdahalesi esas olarak iki ana alanda yansıtılmaktadır: Bir yandan Afganistan'da Birleşmiş Milletler'in yetkisi altında barışı koruma, terörle mücadele ve yeniden yapılanma görevlerine katılmak, diğer yandan da Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi mekanizması, Akdeniz Diyalogu mekanizması, İstanbul İşbirliği Girişimi mekanizması ve Küresel Ortaklık Mekanizması gibi birden fazla mekanizma aracılığıyla Asyalı ortaklarıyla güvenlik işbirliğini kurmak ve güçlendirmek (Dong, 2020).

Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İş Birliği Girişimi'ni NATO "Genişletilmiş Ortadoğu" için önerdi. Bunun nedeni, Ortadoğu'nun tarih boyunca Akdeniz kıyıları, Arap Yarımadası ve Avrasya kıta levhası bölgelerindeki en büyük istikrarsızlık kaynağı olmasıydı. Aynı zamanda dünya genelinde en fazla çatışma yaşanan bu bölgede, özellikle Arap Baharı'ndan bu yana mülteci sorunları, yasadışı göç, terör saldırıları ve uluslararası suçlarla boğuşulmaktadır. Yukarıdaki sorunlar Ortadoğu'daki barış ve istikrarı doğrudan etkilemekte ve dolaylı olarak NATO'nun bir Avrupa-Atlantik bölgesel güvenlik düzeni oluşturma çabalarını sınırlamaktadır. Bu nedenle NATO'nun Ortadoğu bölgesindeki çelişkileri ve çatışmaları

kontrol altına alması ve temelde NATO'ya meydan okuyan güvenlik tehditlerini kontrol etmesi ve azaltması gerekmektedir.

Bu amaçla, NATO'nun Ortadoğu bölgesine yönelik politikası temel olarak aşağıdaki unsurları içermektedir. Öncelikle, siyasi ve askeri varlığı etkili şekilde sürdürmek için ekonomik ve askeri yardımlara dayanarak Ortadoğu müttefikleri, İsrail, Suudi Arabistan, Katar ve diğer ülkeler gibi diyalog ülkeleri ve ortaklık ülkeleri arasında güvenlik ittifakını sağlamlaştırmaya devam etmek. İkincisi, Suriye, İran ve diğer ülkeler dahil olmak üzere Ortadoğu'daki heterojen güçleri, çeşitli terör örgütlerini ve aşırılık yanlısı dini örgütleri en aza indirmek veya zayıflatmak. Bu yolla NATO'yu doğrudan veya dolaylı olarak tehdit etmelerinin ya da NATO'nun Ortadoğu'daki bazı önemli stratejik kararlarına müdahale etmelerinin önüne geçmek. Üçüncüsü, Ortadoğu'daki geleneksel ve geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele etmeye devam etmek ve terörizm, mülteci sorunları, yasadışı göç ve korsanlığın üreme zeminini kaynağında ortadan kaldırmak. Yani Ortadoğu'daki çeşitli çatışmaları ortadan kaldırmak.

Geniş Orta Asya bölgesi için NATO'nun politikası şu şekilde özetlenebilir: Orta Asya'daki çeşitli terörist güçlerle aktif olarak mücadele etmek, Rusya'ya karşı stratejik bir dayanak oluşturmak, İran'a karşı caydırıcı bir güç oluşturmak ve Çin'in batı bölgesinde stratejik olarak kısıtlama oluşturmak. Yani, NATO'nun Orta Asya politikası gerçek bir tehdide yönelmekten ziyade, jeopolitik bir stratejinin uzantısıdır ve iki yöne odaklanmıştır. Bir taraftan Afganistan'da terörizme karşı savaş başlatmış ve çeşitli aşırılık yanlısı ve terörist güçlerle savaşmak için Orta Asya ülkeleriyle işbirliği yapmıştır. Diğer taraftan, Afganistan'daki savaşı Orta Asya ülkelerinde askeri üsler kurmak ve Orta Asya'da uzun vadeli askeri varlığını sürdürmek için kullanmıştır.

Asya-Pasifik bölgesi NATO'dan ve NATO'nun temel güvenlik çıkarlarından uzak olduğu için, NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine yönelik önceki politikası daha temkinli ve ölçülüdür. Bu nedenle daha çok önleyici güvenlik politikalarına odaklanılmıştı. Sonra Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda “Barış İçin Ortaklık” programına dahil edilerek NATO'nun ortakları haline geldiler. Bu ülkeler ayrıca NATO ile sık sık etkileşime girmiş ve giderek NATO'nun Asya-Pasifik güvenlik stratejisinin uygulanmasının itici gücü konumuna gelmişlerdir. Eylemleri, Asya-Pasifik bölgesinde stratejik değişikliklere yol açmıştır. Öte yandan NATO, Çin ve Rusya'ya karşı stratejik kısıtlama uygulamak amacıyla Moğolistan'ın NATO ortak ülkesi olmasını desteklemek ve Moğolistan ile askeri tatbikatlar düzenlemek gibi Çin'in komşu ülkeleriyle de yakın işbirliği kurmuştur.

Yukarıda anlatılanlardan NATO'nun Asya politikasının hala parçalı olduğu ve tam ve olgun bir sistem oluşturmadığı, sadece Avrupa-Atlantik

bölgesel güvenlik politikasının bir tamamlayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, NATO'nun Asya politikası görünüşte siyasal ve güvenlikle ilgili işbirliğini savunsa da, her zaman rekabeti ve karşıtlığı vurgulamıştır. Bu politika ve uygulamaların hem genel anlamda Asya'nın siyasal ve güvenlikle ilgili koşulları üzerinde, hem de Asya'daki yerel dengeler ve stratejiler üzerinde önemli etkileri olmuştur.

“Birincil Hasım Olarak Çin” ve NATO'nun Asya Versiyonunun Yaratılması

2010'dan bu yana Çin-ABD ilişkileri, işbirliğinden ziyade rekabete dayanan inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Obama yönetimi, Çin'i kontrol altına almak için “Asya-Pasifik'e Dönüş” ve “Asya-Pasifik Yeniden Dengeleme” isimli stratejiler dahil bir dizi girişim başlatmıştır. Çin'in “Çin ile ABD arasında yeni tip bir büyük güçler ilişkisi” önerisini soğuk karşılamıştır. ABD'de Çin tehdidi ve yükselişinin nasıl kontrol altına alınabileceği konusunda büyük

bir tartışma yaşanmış ve yavaş yavaş Çin karşıtı bir stratejik uzlaşma ortaya çıkmıştır. Donald Trump, göreve geldikten sonra Çin'e yönelik yeni bir suçlama ve saldırı dalgası ve müteakiben bir ticaret savaşı başlattı ve Çin'i ABD'ye yönelik ana tehdit olarak açıkça ifade eden belgeler ve yasa tasarıları getirdi. ABD, Çin'i "düzeni bozan bir devlet" olarak konumlandırmaya çalışmakta ve ABD-Çin ilişkisini stratejik bir rekabet olarak ele almaktadır (ABD Savunma Bakanlığı, 2019). Biden yönetimi altındaki ABD de, insan hakları, güvenlik, ekonomi, bilim ve teknoloji olmak üzere dört koldan saran bir yaklaşımla Çin'e karşı bir baskı kampanyası başlattı ve ABD ile Çin arasındaki rekabeti daha da kuvvetlendirdi (Feng & Hua, 2022).

Ortadoğu'daki stratejik geri çekilmeden ve Afganistan'dan çıkmasından sonra ABD, Çin'i kontrol altına almak için NATO'nun Asya versiyonunu oluşturmaya odaklanmaktadır.

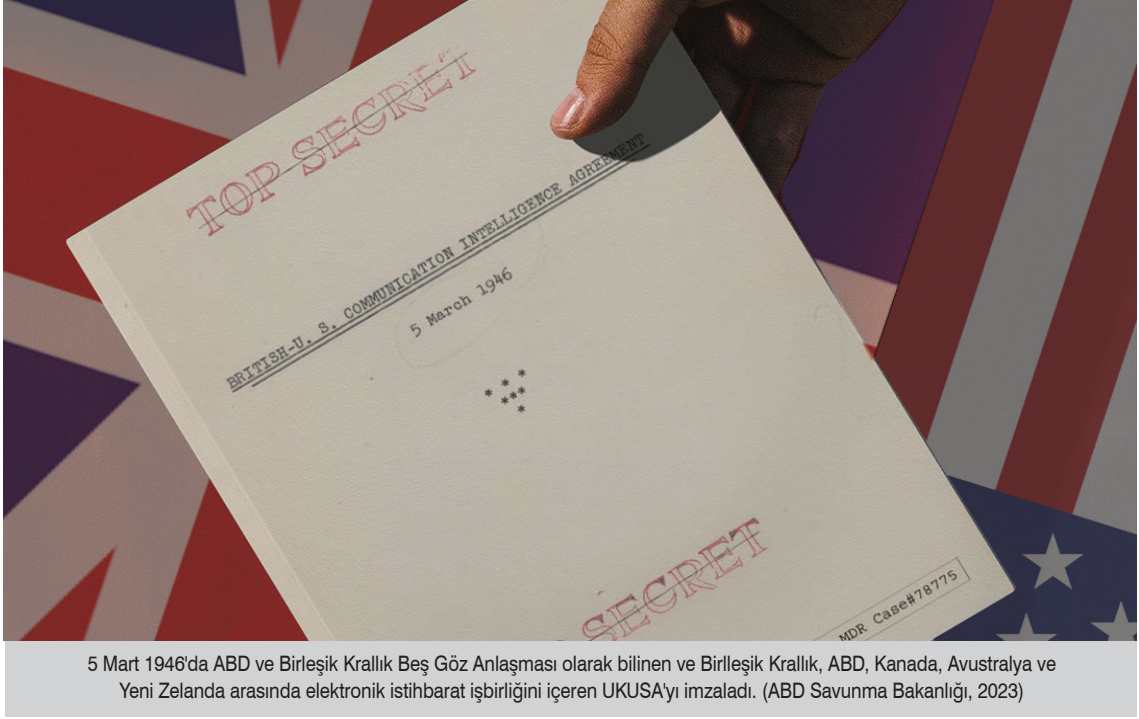
ABD'nin dünya hegemonyası arayışının bir aracı olarak ABD-Çin ilişkilerinin bozulması, NATO'nun da Çin'e yönelik düşmanlığını artırmasına neden olmuştur. Haziran 2021'de NATO üyeleri Çin'i ilk kez bir bildiriye güvenlik tehdidi olarak nitelemiş ve "açık hırsları ve aşırı özgüvenli davranışlarının kurallara dayalı uluslararası düzene ve ittifakın güvenlikle ilgili alanlarına sistemik bir meydan okuma olduğunu" belirtmişlerdir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Çin'in de içinde bulunduğu bazı ülkelerin NATO çıkarlarına, güvenliğine ve değerlerine meydan okuduğunu yinelemiştir. Ayrıca Pekin'in ekonomik gücünü kullanarak, baskıya başvurarak ve diğer çeşitli

araçlarını kullanarak bölgesel gücünü ilerletmeye çalıştığını ifade etmiştir (Wei, 2022). 11 Nisan 2023'te Jens Stoltenberg, Çin'in Rusya'yı kınamayı reddettiğini, "Rus propagandasından etkilendiğini" ve Rusya'nın ekonomisini canlandırmasına yardım ettiğini söylemiştir. Bu, Çin'i, NATO'nun "on yıldır ana hasmı" olan Rusya ile eş tutmaya çalışan taraflı bir siyasi söylemdir.

Ortadoğu'da başlattığı stratejik geri çekilmeden ve Ağustos 2021'de Afganistan'dan aceleyle çıkmasından sonra ABD, Çin'i kontrol altına almak için NATO'nun Asya versiyonunu oluşturmaya odaklanmaktadır. NATO'nun önceden Asya'nın içişlerine karışırken izlediği dağınmış politikanın aksine, bugün NATO'nun Asyalılaşmasına yönelik mevcut süreç, bir politik inşa aşamasına girmiştir.

2020'den bu yana, Dörtlülük Güvenlik Diyaloğu (QUAD) tarafından düzenlenen dört uluslu güvenlik ittifakı güç kazanmaktadır. Dışişleri ve savunma bakanları düzeyinde ilişkiler kuruldu ve güvenlik alanında ikili ve çok taraflı koordineli askeri tatbikatlar kademeli olarak genişletildi. Amaç, Filipinler'i ve Vietnam'ı Güney Çin Denizi'ne getirip "QUAD+" mekanizmasını kurarak askeri caydırıcılığı ön plana çıkarmak ve daha fazla jeopolitik fayda elde etmektir. Geleneksel olmayan güvenlik alanında özellikle bilim ve teknoloji güvenliği ve biyo-ilaçlarda, Çin'i dışlayan tedarik zincirleri ve endüstriyel zincirler kurmaya çalışmaktadırlar (Xing, 2022).

Avustralya-İngiltere-ABD "Üçlü Güvenlik Ortaklığı" (AUKUS) programı, ABD, İngiltere ve Avustralya'nın nükleer denizaltılar konusundaki işbirliğini güçlendireceğini ve üst düzey askeri alanlarda bilgi ve teknoloji paylaşımını teşvik edeceğini iddia etmektedir. Bu program, hipersonik silahlar, siber yetenekler, yapay zeka, kuantum teknolojisi ve diğer deniz altı teknolojik işbirliği alanlarını kapsamaktadır (Çin'in Londra Büyükelçiliği, 2023).

5 Mart 1946'da ABD ve Birleşik Krallık Beş Göz Anlaşması olarak bilinen ve Birleşik Krallık, ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında elektronik istihbarat işbirliğini içeren UKUSA'yı imzaladı. (ABD Savunma Bakanlığı, 2023)

ABD, İngiltere ve Avustralya'nın denizaltı programı, Çin'in Pasifik Okyanusu ve Hint Okyanusu'nda artan nüfuzuna karşı, deniz gücüne bir su altı ablukası oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu, yalnızca Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın (NPT) ihlali değil, aynı zamanda Asya-Pasifik bölgesindeki deniz barışının da bozulması anlamına gelmektedir.

Beş Göz (UKUSA) ittifakının bilgi güvenliği konusunda açıkça Çin karşıtı bir önyargıya sahip olması tesadüf değildir. Örneğin ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda, Huawei ve ZTE'yi 5G iletişim ağlarında yasaklamış ve diğer ülkelere de benzer kararlar almaları için baskı yapmıştır. Bu noktada Doğu Asya'da ABD, Japonya ve Güney Kore istihbarat grupları arasında "üç gözlü bir ittifak" oluşturduğundan bahsediliyordu (Beijing Daily, 2023). Güney Kore ve ABD başkanlarının, iki ülke arasındaki siber güvenlik işbirliğini güçlendirmek, ABD-

Güney Kore istihbarat ittifakını kurmak ve gelecekte Japonya'nın dahil edilmesini görüşmek üzere Nisan 2023'te Washington'da bir belge imzalayacağı bildirildi. Güney Kore medyasına göre bu, Güney Kore, ABD ve Japonya arasında "üç gözlü bir ittifakın" gündemde olduğu anlamına geliyor. Eğer ABD, Japonya ve Güney Kore istihbarat teşkilatlarını ABD stratejisine hizmet etmeleri için seferber etmeyi ve onlarla bir ittifak kurmayı başarır, araştıracakları ilk şey komşu Asya ülkelerinin gizli bilgileri olacaktır ve bunun Çin üzerinde de açıkça etkileri olacaktır.

ABD'nin "NATO'nun Asya versiyonunu" veya "Asya NATO'su"nu kurma girişiminin esası, kendi stratejik planlarına ilgili ülke ve bölgelerin hizmet etmesini sağlamaktır. Ayrıca, bu ittifak ABD'nin ülkelerin içişlerine ve egemenliklerine müdahale etmesine de izin vermektedir. Bu noktada en kullanışlı araçlar, Japonya'nın Çin tehdidi korkusundan, Tayvan'ın bağımsızlık

arzusundan, Kuzey ve Güney Kore arasındaki düşmanca dinamiklerden yararlanmak ve daha fazla Asya ülkesini ABD'ye bağlamak için askeri işbirliği anlaşmaları oluşturmaktır.

Örneğin, ABD Dışişleri Bakanlığı internet sitesindeki “ABD-Tayvan ilişkilerinin olgusal listesi” güncellendi ve “Tayvan Çin'in bir parçasıdır” gibi ifadeler listeden çıkartıldı (Lei, 2022). Aynı zamanda Japonya ve Tayvan arasındaki ilişkilerin derinleşmesi de teşvik edilmektedir. ABD ayrıca Çin-Hindistan sınır anlaşmazlığını Hindistan'ı Çin ile karşı karşıya getirmek için kullanmış ve Asya stratejisini, Hindistan'ın önemini vurgulayarak, “Hint-Pasifik Stratejisi” olarak yeniden adlandırmıştır. Son olarak, Güney Kore ve Singapur potansiyel müttefikler olarak görülmekte ve Asya'da ABD müttefiklerinin merkezde olduğu “yeni bir NATO” kurulmaktadır.

“NATO'nun Asya Versiyonu” Başarılı Olabilir mi?

Haziran 2022'deki Madrid zirvesinde NATO liderleri, Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan sonra ikinci derecede önemli olan yeni bir Stratejik Konsept'i resmen kabul ettiler. Belgede, 1991, 1999 ve 2010 NATO Stratejik Konseptlerinin altında yatan temel varsayımların yıkıldığı belirtilmektedir. Özellikle Avrupa-Atlantik bölgesinin barış içinde olduğu, küresel güç rekabetinin olmadığı ve uluslararası güvenlik düzeninin öngörülebilir ve işbirlikçi olduğu görüşleri artık mevcut güvenlik ortamına uymamaktadır (Cai, 2022).

NATO'nun güvenlik önceliklerini değiştiren ana faktörler şunlardır: Birincisi, Çin'in yükselişi, küresel gücün Avrupa-Atlantik bölgesinden Hint-Pasifik bölgesine kaymasına

neden olmaktadır. İkincisi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler NATO'nun toplu savunma yeteneklerini etkilemektedir. Üçüncüsü, iklim değişikliği, gıda güvenliği ve diğer geleneksel olmayan güvenlik sorunları NATO'nun kriz yönetimini etkilemektedir. Dördüncüsü, Rusya-Ukrayna çatışması NATO'yu çeşitli karmaşık sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle NATO, küreselleşmek istemektedir ve Asya'yla ilgili meselelere uzanabilmek için QUAD ve AUKUS gibi birçok küçük grup oluşturmuştur. Ancak bunu müteakiben şu soru ortaya çıkıyor: ABD “NATO'nun Asya versiyonu” ile istediğini yapabilecek mi? Bu soruyu cevaplarırken birçok faktörün göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Birincisi, Avrupa ülkeleri, özellikle Çin ile ilgili konularda, Asya-Pasifik bölgesindeki koşullarla ilgili bir görüş birliği içinde değildir (Ming & Zheng, 2020). Çin ve ABD arasındaki stratejik rekabetin aksine, Çin ve Avrupa daha yakın işbirliği yapmakta ve birçok ortak çıkarı paylaşmaktadır. Çin, Avrupa için önemli bir pazar ve önemli bir ticaret ortağıdır ve iki ekonomi son derece tamamlayıcı niteliktedir. Yavaşlayan ekonomik büyüme, devam eden kriz ve İngiltere'nin AB'den çıkışı gibi nedenlerle, Çin ile daha yakın ekonomik işbirliği Avrupa için önemlidir. Buna ek olarak, Çin ve Avrupa'nın Ortadoğu'da istikrarı koruma, nükleer silahların yayılmasını önleme, siber uzay ve diğer uluslararası güvenlik konularının yanı sıra çok taraflılığı destekleme, iklim değişikliğiyle mücadele ve uluslararası kamu malları sağlama konularında ortak çıkarları vardır. Daha da önemlisi Avrupa, uluslararası alanda stratejik bir güç olabilmek için, NATO'da özerk olmak ve ABD kontrolünün dışında kalmak istemektedir.

İkincisi, ABD'nin "Asya-Pasifik Stratejisi"nin "Hint-Pasifik Stratejisi"ne dönüştürülmesi, yalnızca önceki müttefiklere güvenerek Çin'i kontrol altına alma hedefine ulaşamayacağı ve Hindistan'ın resme dahil edilmesi gerektiğinin sinyallerini veriyor. Bunun yanında Hindistan, ABD'nin Hint-Pasifik stratejisinin kesinlikle projeye en az bağlı parçasıdır ve Rusya-Hindistan ilişkileri, "Asya'dan ayrılma ve ABD'nin yanında yer alma" planının önünde önemli bir engeldir (Juan, 2022).

Japonya, Hindistan ve Avustralya'nın bir numaralı ticaret ortakları Çin'dir ve bu ülkeler Çin'in kendilerini askeri olarak işgali yönünde bir endişe duymamaktadır.

Kaldı ki Hindistan'ın görüş ve çıkarları birçok konuda ABD, Japonya, Avustralya ve diğer ülkelerin görüş ve çıkarlarıyla örtüşmemektedir. Hindistan, Güney Çin Denizi ve Tayvan gibi konulara tam olarak karışmamaktadır. İklim değişikliği ile ilgili olarak, her ikisi de gelişmekte olan ülkeler olan Hindistan ve Çin çok benzer pozisyonlara sahiptir. Üst düzey teknolojilerde ise Hindistan, Huawei'nin 5G teknolojisini benimseme konusunda isteksiz olsa da, ABD teknolojisinin Hindistan pazarına hakim olduğunu görmek de istemektedir. Daha da önemlisi, Hindistan hala tarafsız bir diplomasi geleneğine yaslanıyor olmasıdır. ABD, Hindistan'ı "dört uluslu mekanizmaya" sokmuş olsa da, ABD ile Hindistan arasında ekonomik ve askeri anlaşmalar konusunda anlaşmazlıklar var ve bu ABD'nin ittifaklar kurma stratejisini de etkileyecektir.

Üçüncüsü, Çin'in komşu ülkelerle büyüyen ekonomik ve ticari işbirliği, ABD'nin bu bölgede sözde

"NATO'nun Asya versiyonuna" karşı daha büyük bir direnişle karşılaşacağı anlamına gelmektedir. Çin'in en büyük ticaret ortağı olarak AB'yi geride bırakan ASEAN, artık 1998 mali krizinin ASEAN'ı olmaktan çıkmış, barışçıl ve istikrarlı bir ortamda hızlı bir ekonomik kalkınma sağlamıştır. Dolayısıyla ABD'nin Çin'i hedef alma, bölgesel gerilimleri artırma ve böylece ASEAN'ın merkezi konumunu zayıflatma girişimlerini, en azından gönüllü olarak, kabul etmeyecektir (Han, 2021).

Dahası Japonya, Hindistan ve Avustralya'nın bir numaralı ticaret ortakları Çin'dir ve bu ülkeler Çin'in kendilerini askeri olarak işgali yönünde bir endişe duymamaktadır. Japonya ve Hindistan'ın Çin ile tarihsel toprak anlaşmazlıkları bulunmaktadır ve Çin'le karşı karşıya gelmekten, karşıtlıkları yönetmek ulusal çıkarlarına daha uygundur (Global Times, 2021). Çin, kendi bakış açısına göre, ABD'nin Asya ülkeleri üzerindeki baskısının aksine, ASEAN, Japonya, Hindistan ve diğer Asya ülkeleriyle tam işbirliğini de güçlendirecektir.

Dördüncüsü, ABD'nin Çin'i kontrol altına almak için kullandığı Beş Göz ittifakı, AUKUS ve QUAD gibi çoklu alt gruplar birleşebilir ve karşılıklı güçler arasında dengeleyici bir etki oluşturabilirler (Xiang & He, 2023). NATO ittifak sistemi, Anglo-Sakson devletlerinin yani Birleşik Krallık ve ABD'nin çekirdeğini oluşturduğu bir hiyerarşiye sahiptir. Birleşik Krallık ve ABD, Avustralya'nın nükleer denizaltılar geliştirmesine yardım edebilir, ancak Hindistan, Japonya ve Güney Kore'ye yardım edemezler ve bu onlara çekirdek güç olmadıklarını, yalnızca yardımcı güçler olduklarını hatırlatır. Hindistan, Japonya ve Avustralya'nın ABD liderliğindeki "NATO'nun Asya versiyonuna" katılmalarının temel nedeni, yükselişi bölgedeki güç dağılımını önemli ölçüde değiştiren, Çin'i frenlemektir. Zamanla, Çin'in gücü bu ülkelerin genel gücünü çok aşarsa, bu dört uluslu mekanizmayı sona erdirebilir.

Sonuç

Çin'in karşı karşıya olduğu uluslararası koşullar pek ideal değildir, özellikle de Çin ile ABD arasındaki rekabet bu kadar yoğunlaşırken. Bu, temel olarak ABD'nin yükselen güçlerle ilişkilerle "sıfır toplamlı oyun" bakış açısıyla yaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Batı baskısı karşısında Çin geri adım atamayacağına göre, "savaşmaya cesaret etmeye ve iyi savaşmaya" mecburdur. Bu nedenle Çin'in NATO'ya karşı tutumu nettir: NATO'yu Soğuk Savaş'ın bir ürünü ve kalıntısı, ABD hegemonyası altındaki askeri ve siyasi bir blok ve ABD hâkimiyetindeki dünya düzeninin temel taşlarından biri olarak görmektedir.

Çin, Rusya-Ukrayna çatışmasının patlak vermesinin temel nedeni olarak gördüğü NATO'nun doğuya doğru genişlemesine ve Rusya'nın güvenlik alanını sürekli olarak baskı altında tutmasına karşı çıkmaktadır. Çin, Batılı ülkelerin Çin sınırlarına yakın askeri tatbikat yapma imkanını artıracığı için, NATO'nun Moğolistan'ı ittifaka dahil etmek istemesinden endişe duymaktadır. Ayrıca Ortadoğu ve Orta Asya'daki batı sınırlarının güvenliğini tehdit eden NATO'nun askeri varlığına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Çin, Asya'da barış ve istikrar için bir tuzak olan "NATO'nun Asya versiyonuna" karşı ihtiyatlı davranmakta ve ona şiddetle karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda, Çin ve NATO tedbirli bir ilişki, diyalog ve işbirliğini sürdürüyorlar. Çatışmalar geleneksel güvenlik alanlarında daha belirgin olmakla birlikte, geleneksel olmayan çeşitli güvenlik tehditlerinin ortaklaşa ele alınmasında da önemli bir işbirliği alanı bulunmaktadır.

Teşekkür: Bu makale, "Çin Eğitim Bakanlığı'nın Temel Felsefe ve Sosyal Bilimler Projesi" (17JZD036) ve "Ulusal Sosyal Bilimler Vakfı" (21FGJB004) fonlarıyla desteklenmiştir. 🌸

Kaynakça

- ABD Savunma Bakanlığı (2019). Indo-Pacific Strategy Report Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region. <https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/DEPARTMENT-OF-DEFENSE-INDO-PACIFIC-STRATEGY-REPORT-2019.PDF>
- Cai, S. S. (2022). NATO 2022 Strategic Concept: Reaching Out to Indo Pacific. *Military Digest*, (10), 48-52.
- Dong, L. H. (2020). Analysis of NATO's Principles and Actions to Safeguard Western Security. *Academic Frontiers*. 23, 60-63.
- Editorial (2021). The United States cannot afford to build or pull the "Asian version of NATO" car. *Global Times*.
- Editorial (2023). Is the United States, Japan, and South Korea Engaging in the "Three Eyes Alliance"? *Beijing Daily*. Retrieved from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1763770724345184378&wfr=spider&for=pc>
- Feng, Z. & Hua, N. G. (2022). The Situation and Dilemma of Biden Administration's Strategic Competition towards China. *Asia Pacific Security and Ocean Research*. (1), 1-18.
- Han, L. Z. (2021). Will the United States achieve its wish to launch the "Asian version of NATO"? *People's Daily Overseas Edition*.
- Juan, H. (2022). NATOization of the Indo-Pacific and QUAD Cooperation: The Limits of India's Participation. *South Asia Studies*. (3), 33-35.
- Lei, Z. (2022). Beware of US Attempts to Build an "Asian Version of NATO" around the Taiwan Issue". *Cross Strait Relations*. (6), 30-31.
- Ming, C. X. & Zheng, L. Y. (2020). The Practical Difficulties and Future Prospects of Strategic Coordination under the US-Europe Transatlantic Alliance. *World Politics Studies*, (3), 81-83.
- The Chinese Embassy in the UK (8 April, 2023). The US, UK, and Australia are determined to promote cooperation on nuclear submarines, and the Chinese Embassy in the UK answers questions from reporters. *The Paper*. Retrieved from https://www.thepaper.cn/newsDetail_forward_22622171
- Wei, W. Y. (2013). What is NATO?. Beijing: World Knowledge Publishing House. 1-3.
- Xiong, Y. (2000). *Sword and Blood: Behind NATO's Eastward Expansion*. Beijing: Xinhua Publishing House. 288-315.
- Wei, Y. L. et al (1 July, 2022). It's Difficult for the US and the West to Develop the "Asia Pacific Version of NATO". *Global Times*.
- Xiang, Z. & He, W. L. (2023). The United States' "Reverse Free Ride" towards its Asia Pacific Alliance. *World Outlook*. (3), 54-55.
- Xing, L. J. (19 July, 2022). The Layout of the "Quadrilateral Mechanism" in the United States, Japan, India, and Australia. *Qin'an Strategy*. Retrieved from <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1738710496228018490&wfr=spider&for=pc>
- Xue, Y. D. (2021). Assessment of Management Dilemmas of American Asia-Pacific Alliance. *Asia-Pacific Security and Maritime Affairs*. (5), 17-18.
- Ze, W. X. & Wei, W. Y. (2020). Paradoxes Confronting NATO's Retransformation and the China-NATO Relations. *Pacific Journal*. 28 (10), 34.